

І. М. Дзюба

Грабович Григорій

ГРАБОВИЧ Григорій (12. 10. 1943, Краків) – літературознавець. Чоловік [О. Грабович](#). Дійсний член НТШ (1982). Закін. Єльський університет (м. Нью-Гейвен, шт. Коннектикут, США, 1965), стажувався у Ягеллон. університеті (Краків, 1965–66), був у докторантурі Гарвард. університету (м. Кембридж, шт. Массачусетс, 1966–71). Захистив доктор. дис. «Історія та міф козацької України у польському та російському романтизмі» у Гарвард. університеті (1975) і відтоді працює у ньому: завідувач відділу слов'ян. мов і літ-р, професор (від 1983), водночас дир. Укр. дослідн. інституту при Університеті (1989–96). Досліджує укр. і польс. літ-ри, міжслов'ян. літ. зв'язки, проблеми теорії літ-ри. Літературознавчі дослідж. Г. ґрунтуються на зваженій методол. базі, що склалася шляхом урахування різних теор. підходів сучас. зх. літературознавства (від Р. Інґардена до Г.-Р. Яусса) і зазнала влас. еволюції.

Для праць Г. з історії укр. літ-ри характерний компаративіст. вимір. Водночас він розглядає історію літ-ри як цілісну семіотичну систему, не тільки як процес, а й сукупність текстів, на яких зосереджується як на «силових точках» (вони рясно означені в різних істор. періодах укр. літ-ри – від Івана Вишенського й Касіяна Саковича до П. Тичини і Є. Маланюка). У різні часи й у різних співвідношеннях використовуючи методи та ідеї феноменології, герменевтики, постструктуралізму, деконструкції, окремі варіанти психоаналітики, культурол. настановлення, Г. однак не ідентифікує себе цілком з жодним із цих напрямів, схильючись до думки, що «сувора послідовність, монолітичність інструментарію не сумісна із широкою, саме історично-культурологічною гамою порушуваних тем».

Чимало місця у працях Г. посідають питання жанрів і стилів, їхніх функцій у формуванні укр. літ-ри, їх динаміки, питання канону і пов'язаної з ним рецепції літ. творів і літ-ри в цілому (модель рецепції, на думку Г., «мала би бути пріоритетною для українського літературознавства», оскільки історично сприйняття укр. літ-ри в панів. «загальному російському контексті» було центр. проблемою «для цілого новітнього українського культурного процесу і для становлення національної свідомості»). Органічна якість способу мислення й письма Г. – послідовна полемічність, зумовлена, по-перше, розумінням процесу осмислення історії літ-ри як ніколи не закінченого і завжди нескінченного, що, отже, потребує постійно нових інтерпретацій та дискусій навколо них; по-друге, особливостями твор. темпераменту автора, схильного до азарт. протиставлення влас. розуміння речей чужому – як форми самоствердження. Акцентованою полемічністю відзначаються праці Г. про Т. Шевченка (чи не центральні в його наук. доробку, зокрема кн. «Шевченко як міфотворець», «Шевченко, якого не знаємо», численні статті). «Разом із зростанням культу Шевченка його поетичні твори стали розглядати як зручне вмістище нескладних почуттів», – стверджує Г., певне, маючи на увазі читац. рецепцію. Цю думку (загалом вона не нова) можна прийняти з певним обмеженням. Інше спостереження стосується традиц., насамперед рад., шевченкознавства, яке, за Г., «визнавало лише метафоричний або лише метонімічний рівень його поезії» (прибічників першого підходу Г. кваліфікує як «ідеологів», а другого – як «емпіриків», між якими, мовляв, немає згоди). Натомість Г. вважає, що Т. Шевченко як поет «висловив себе мовою, яку дотепер повністю не навчилися розшифрувати його критики...», – хоч, застерігаючись від закидів в огульному ігноруванні «дограбовичівського» шевченкознавства, він визнає принаймні таке: «...в найостанніших нерадянських роботах з шевченкознавства декілька авторів, здається, виказали свою обізнаність з тим фактом, що художній всесвіт Шевченка великою мірою символічний і закодований». Цим кодом, на думку Г., є міф, як його розумів структуралізм в його антропол. варіанті (К. Леві-Стросс). У такої позиції є сильні й слабкі сторони, тому Г. уточнює: «Я ніяк не тверджу, що Шевченкова поезія визначається винятково міфологічним мисленням». У всякому разі, Г. запропонував ряд ідей, які, виводячи на «глибинні структури» Шевченкової поезії, стали принципово новим словом у шевченкознавстві. Це, зокрема, інтерпретація символів не самих собою, а у співвідношенні їх та структур, що їх породжують; психол. коду самозображення, «символічної автобіографії», якою є Шевченкова поезія; синхронності витвореного поетом світу (неподільності минулого, сучасного і майбутнього); опозиції «ідеальної спільноти» та «суспільних структур» (за В. Тернером); «міленарності» (за Н. Коном). Ці новації не лише викликали обговорення й дискусії, а й наразилися на гостре заперечення з боку частини шевченкознавців та особливо патріот. читац. кола. Почасти йшлося про неадекватне сприйняття вживаної Г. наук. термінології. Так, «міф» деякі опоненти Г. розуміли не як форму існування універсал. і позачасових істин, а як синонім вигадки – отож відповідно обурювалися уявним «приниженням» великого поета. Таке ж «приниження» вбачали і в намаганні з'ясувати

різницю між «сакральним» у Шевченка – і «профаним», між «неприсосованим» Шевченком (Шевченко-поетом) – і «присосованим» (Шевченком рос. прози і малярства), – хоч насправді Г. тільки загострив проблему, до якої зверталися й деякі попередні дослідники: проблему «інакшості» другої іпостасі Т. Шевченка, в якій немає центр. для його поезії абсолюту заперечення імперії, немає нац. «міфу» або вони послаблені (що, звичайно, аж ніяк не применшує худож. цінності російськомов. повістей, а тим більше його маляр. спадщини). Утім тут, мабуть, не враховано часовий вимір (еволюції «настроїв» Т. Шевченка), обставини написання російськомов. повістей та їх адресат (читац. публіка всієї імперії, до якої треба було звертатися інакше, ніж до однодумців-земляків). Шевченкову поезію Г. прагне розглядати не фрагментарно, а системно, – саме в систем. підході шукаючи розгадки цілісності та її унікальності. Це дає можливість окреслити її наскрізні «силові лінії», константи. Однак тут важко уникнути і схематизації та певного збіднення, оскільки поет. світ за своєю природою спонтанний і може змінюватися в часі, а «система» схильна відтинати все «невкладисте». До того ж у цій систем. конструкції деякі константи виглядають послабленими. Насамперед це стосується істор. і соц. вимірів Шевченкової творчості. Можна зрозуміти нехіль Г. до стереотипів рад. літературознавства. Однак помимо всіх стереотипів, скажімо, кріпацтво було гол. проблемою і укр., і рос. життя, поза якою неможливо уявити ні укр., ні рос. літературу середини 19 ст., а тим більше поезію Т. Шевченка, однак визнано і тоді ж, і пізніше найпотужнішим голосом протесту проти кріпос. рабства. Тим часом у Г. не виявилось «інструментарію» для розмови про цей вимір Шевченкової поезії. Так само недобре прислужилася йому певна «замороженість» соц. чуття і в спробі розгадати незвичайну зосередженість Т. Шевченка на образах дівчини, жінки, матері: він якось радо використовує можливість перевести розмову в спрощено-гендерний план. Тим часом соц. вимір – урахування життєвої долі дівчини й жінки в кріпац. суспільстві – дає змогу посутніше інтерпретувати психол. і етич. зміст відповід. проблематики у Т. Шевченка. Попри дискусійність окремих моментів, ті нові «горизонти бачення» творчості поета, які пропонує Г., є принциповим поглибленням наук. позицій сучас. шевченкознавства.

Постійне зацікавлення викликає у Г. постать І. Франка. Йому присвячено, зокрема, блискучий «Триптих про Франка», в якому скрупульозно розглянуто складну гаму Франкових оцінок А. Міцкевича в контексті впливів і відштовхувань; драстичні мотиви «валєнродизму» в широкому історико-літ. діапазоні; «пророцтво» Франка, яке найбільше означилося в поемах «Смерть Каїна» та «Мойсей», що, на думку Г., «становлять осердя не лише Франкової біблійної тематики, але і його самопроекції як поета». П. Куліш і М. Драгоманов також приваблюють Г. масштабністю світогляду та культур. продуктивністю; водночас дослідник змушений наголосити на нечутливості укр. суспільства до багатьох їхніх ідей, що не втрачали своєї актуальності в різний істор. час. Образ невикористаних можливостей, втрат і обривів лінії розвитку, добре відомий укр. думці, присутній і в працях

Г. Компаративіст. мислення Г. (разом з прагненням до системності) знайшло простір у працях на теми укр.-польс. та укр.-рос. літ. взаємин; щодо останніх він позиціонує себе і як демістифікатор, даючи огляд стереотипів і фальсифікацій рад. доби та «знімаючи» їх за допомогою ґрунтов. критики. Г. створив великий корпус текстів англ. і укр. мовами. Не всі вони видані в Україні. Дослідн. потенціал, витончений методол. інструментарій і енергійна стилістика Г. забезпечили йому авторитет серед наук. молоді, і можна вже говорити про своєрідну «школу Грабовича» в модерному укр. літературознавстві. Г. є засн. ж. «Критика» (від 1997), що дає профес. огляд широкого кола явищ літ., культур. і політ. життя, а також однойм. видавництва, що спеціалізується на випуску неординар. історіознав. та культурол. продукції.

Основні праці

Туцьна's Černihiv // Harvard Ukrainian Studies. 1977. Vol. 1, № 1; The History of Polish-Ukrainian Literary Relations // Poland and Ukraine: Past and Present. Edmonton; Toronto, 1980; A Consideration of the Deep Structures in Shevchenko's Works // Shevchenko and the Critics, 1861–1930. Toronto, 1981; Toward the History of Ukrainian Literature. Cambridge, 1981; The Poet as Mythmaker: A Study of Symbolic Meaning in Taras Ševčenko. Cambridge, 1982; Between History and Myth: Perceptions of the Cossak Past in Polish, Russian and Ukrainian Romantic Literature // American Contributions to the Ninth Intern. Congress of Slavists. Kiev, 1983. Vol. 2; The Jewish Theme in Nineteenth and Early Twentieth-Century Ukrainian Literature // Ukrainian-Jewish Relations in Historical Perspective. Edmonton, 1988; Із проблематики символічної автобіографії у Міцкевича і Шевченка // РЛ. 1989. № 3; Восприятие Т. Шевченко и развитие украинского национального сознания в XIX в. // Славянские и Балканские культуры XVIII–XIX вв. Москва, 1990; Шевченко як міфотворець. К., 1991; 1998; У пошуках великої літератури. К., 1993; Гоголь і міф України // Сучасність. 1994. № 10; Семантика котляревщини // Там само. 1995. № 5; Заклинання українського модернізму // СіЧ. 1996. № 1; Кобзар, Каменярь та дочка Прометея // Критика. 1999. № 12; Шевченко, якого не знаємо. К., 2000; Літературне історіописання і його контексти // Критика. 2001. № 12; Le poète national: le cas de Mickiewicz, Pouchkine et Chevtchenko // Mythes et symboles politiques en Europe Centrale. Paris, 2002; До історії української літератури. К., 2003; Тексти і маски. К., 2005.

Рекомендована література

1. G. S. N. Luckyj... // J. Ukrainian Studies. 1982. Vol. 7, № 2;
2. L. Rudnytzky... // The Polish Review. 1983. Vol. 27, № 3;
3. J. Fizer. Mythwaking: A Redundance of the Pre-Existent Structures or A Bricolage of the Creative Act? // Poetic Today. 1983. Vol. 4;
4. M. Tarnawsky... // World Literature Today. 1984. Vol. 58, № 1;
5. Білий О. В., Бородін В. С. Поетичний символ і можновладдя історії // РЛ. 1985. № 8;

6. Жулинський М. Міфологічний метод Джорджа Грабовича // Всесвіт. 1988. № 5;
7. Павлишин М. До «Історії української літератури» Г. Грабовича // Павлишин М. Канон та іконостас. К., 1997;
8. Наєнко М. Методологічні візії, дискусії і перспективи на межі століть // ЛУ. 2001, 8 лют.;
9. Гундорова Т. Історична формула Григорія Грабовича // Сучасність. 2001. № 6;
10. Лучук І. Григорій Грабович як призма українського літературознавства // Там само. 2005. № 3.

Бібліографічний опис:

Грабович Григорій / І. М. Дзюба // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-26764>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).